

VÝZVY PRE SOCIÁLNU PRÁCU AKO SÚČASŤ POMÁHAJÚCICH PROFESIÍ V KONTEXTE CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA

PETER WEISS - MARTIN MURÁNSKY

CHALLENGES FOR SOCIAL WORK AS PART OF ASSISTING PROFESSIONS IN THE CONTEXT OF LIFELONG LEARNING

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je úvod do problematiky sociálnej práce ako súčasti pomáhajúcich profesií v kontexte celoživotného vzdelávania. Okrem teoretického vymedzenia pojmov sa tento príspevok bude venovať aj aktuálnej situácii z pohľadu legislatívnej úpravy celoživotného vzdelávania a výzvam pre sociálnu prácu v tejto oblasti.

Kľúčové slová: sociálna práca, sociálny pracovník, pomáhajúce profesie, celoživotné vzdelávanie

ABSTRACT

The aim of the paper is an introduction to the issue of the position of social workers in today's knowledge society in the context of industry 4.0 and division of labor. In addition to the theoretical definitions, this article will also address current situation from the point of view of legislative regulation of lifelong learning and challenges for social work in this field

Key words: social work, social worker, helping professions, lifelong learning

ÚVOD

Spoločnosť sa dynamicky mení a možno konštatovať, že za posledné štvrtstoročie naozaj radikálne a intenzívne. Vedomostná spoločnosť čelí novým výzvam, meniacemu sa prostrediu, intenzívny vplyv je badateľný aj s nástupom Priemyslu 4.0. Samozrejme, všetky takéto zmeny so sebou prinášajú pozitíva množstvo zmien pre spoločnosť. Mnohé z nich sú a budú určite vnímane pozitívne. Meniaca sa spoločnosť, ale samozrejme prináša aj rôzne riziká a negatíva. Dynamizujú sa vzdelávacie procesy, systematizujú sa poznatky, sú kladené nové nároky na trh práce a zamestnancov. Sociálna práca môže zohrať v meniacom sa svete dôležitú a pozitívnu úlohu. Sociálni pracovníci sa pri výkone svojej práce často stretávajú s veľmi širokou škálou klientov a sociálnych problémov. Na plnohodnotný výkon svojej práce preto potrebujú rozsiahlejšie znalosti a vedomosti. Uplatnenia sa a samotné postavenia sociálnych pracovníkov spoločnosti bude konfrontované s ich osobnostnými charakteristikami a potrebou dostatočného vzdelávania sa. Kvalitné vzdelávanie ako celoživotný proces je veľkou výzvou aj pre sociálnu prácu. Práve celoživotné vzdelávanie môže byť jedným z kľúčových nástrojov pre sociálnu prácu v procese prispôbenia sa meniacim podmienkam.

POMÁHAJÚCE PROFESIE

Aj keď je pojem „pomáhajúca profesia“ zaužívaný, je ťažké stanoviť jeho jednotnú definíciu a pevné legislatívne ukotvenie tohto pojmu na Slovensku zatiaľ absentuje. Ako už zo samotného slovného spojenia vyplýva, silným motívom je pomoc druhým, či už jednotlivcom alebo skupinám. Aj preto, je logicky, pozícia sociálneho pracovníka súčasťou pomáhajúcich profesií.

Michalík (2011) uvádza že obecné sa jedná o profesie, ktoré sú orientované na potreby človeka a ich dôležitou črtou je to, že spôsob jednania voči druhému človeku je zameraný na riešenie problémov, poskytovanie podpory a pomoci. Ďalším dôležitým znakom je aj zameranie sa na individuálne potreby jedinca. Ako hlavný dôvod existencie pomáhajúcich profesií tento autor uvádza zameranie sa na pomoc a podporu človeku.

Egan (2007) používa pojem „pomáhajúci“ ako opis tých, ktorí využívajú poradenstvo a pomocné zručnosti ako hlavný prvok svojej práce. Tento pojem zahŕňa poradcov, psychoterapeutov, ale aj ďalších odborníkov - mentorov, podporných pracovníkov,

záchranárov, učiteľov a sociálnych pracovníkov. Títo nevyhnutne nemusia vykonávať terapeutické zásahy, ale môžu pracovať spolu s ostatnými (napríklad pacienti, žiaci, klienti) v podpornom a pomocnom kontexte. Pomáhajúca profesia je definovaná ako profesionálna interakcia medzi pomáhajúcim odborníkom a klientom, iniciovaná s cieľom podporiť rast alebo riešenie problémov fyzických, psychologických, intelektuálnych alebo emocionálnych stavov osôb vrátane medicíny, ošetrovateľstva, psychoterapie, psychologického poradenstva, sociálna práca, vzdelávanie alebo koučovanie.

(Musilová, E., Mačkinová, M. 2009) poukazujú na vzájomné pôsobenie medzi ľuďmi, ktoré sú trvalým a prirodzeným prejavom človeka. Bez tohto vzájomného pôsobenia ľudí by spoločnosť ako spoločnosť nemohla existovať. Tieto autorky poukazujú aj na to, že pomáhajúce profesie sú závislé od schopnosti pôsobiť na tých, ktorým pomáhajú.

Matoušek (2003) poukazuje na delenie pomáhaní na prvý a druhý stupeň. Do prvého stupňa radí napríklad sociálnych pracovníkov, psychiatrov, psychológov, manželských poradcov apod. Od týchto profesií sa očakáva, že sú schopné pomáhať ľuďom pri zvládaní ich sociálnych a emočných problémov.

V druhom stupni pomáhaní pôsobia profesionáli, ktorú si v častom kontakte s klientmi, ktorí sa môžu nachádzať v krízovej situácii alebo ťažkostiach. Patria sem napríklad lekári, duchovní, zdravotné sestry, učitelia, konzultanti, lektori, policajti, probační úradníci a mnoho ďalších profesií. Počíta sa u nich, že budú schopní svojim klientom taktiež pomôcť pri zvládaní problémových situácií, ktoré majú sociálny a emočný rozmer. Tí najlepší pomáhajú klientom holisticky, to znamená celkovo. Ako príklad uvádza tento autor lekárov, ktorí popri liečení pomáhajú svojim pacientom zvládnuť strach pred priebehom choroby alebo bolestivým vyšetrením. Učitelia popri učení môžu venovať pozornosť aj na emocionálny a sociálny rozvoj svojich žiakov.

SOCIÁLNY PRACOVNÍK AKO SÚČASŤ POMÁHAJÚCEJ PROFESIE

Strieženec (2001) definuje sociálneho pracovníka ako profesionála, ktorý má osobitné predpoklady, vlastnosti a schopnosti a prispieva smerom k zlepšeniu situácie a nabáda jednotlivca, skupinu alebo komunitu, prípadne aj celú spoločnosť smerom k správnym postojom. Jeho snahou je eliminovanie porúch a demotivačných faktorov, ktoré pôsobia v sociálnom prostredí. Úlohou sociálneho pracovníka je aj vedenie klienta k vlastnej

zodpovednosti, k rozvoju kritického myslenia z hľadiska budúcich potrieb a k účelnému využitiu vlastných zdrojov .

Podľa (Kozoň a kol. 2013) je sociálny pracovník osoba, ktorá vykonáva prácu so sociálnym klientom, ktorému je poskytované odborné poradenstvo. S klientom sa pracuje aj formou osobnej intervencie.

Od prvého januára 2015 definíciu sociálnu prácu zákon o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny. Presnejšia legislatívna úpravu pojmu sociálny pracovník, ale na Slovensku naďalej absentuje. Zákon o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov uvádza, že „sociálny pracovník a asistent sociálnej práce uplatňujú prístupy zodpovedajúce cieľu vykonávanej sociálnej práce a poznatkom odboru sociálna práca s využitím odborných metód práce v závislosti od zamerania sociálnej práce. Sociálna práca je sociálnym pracovníkom a asistentom sociálnej práce vykonávaná vo vzájomnej súvislosti s inými odbornými činnosťami z oblasti psychológie, práva, medicíny, pedagogiky, sociológie a z ďalších oblastí.“

Pre porovnanie, v susednej Českej republike Zákon č. 108/2006 - Zákon o sociálných službách definuje sociálneho pracovníka nasledovne: „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.“ Tento zákon dokonca aj upravuje povinnosť zamestnávateľa investovať do ďalšieho vzdelávania sociálneho pracovníka.

POTREBA CELOŽIVOTNÉHO VZDELÁVANIA V KONTEXTE SOCIÁLNEJ PRÁCE

Vzdelanie je dôležitý proces v spoločnosti. Nepôsobí len na samotného jednotlivca, ale v podstate na celú spoločnosť. Profesionálna pripravenosť je jedným z kľúčových predpokladom pre plnohodnotné vykonávanie sociálnej práce. Oblasť vzdelávania

a kvalitného riadenia inštitúcii vzdelávania intenzívne rezonuje nielen na Slovensku, ale je vnímaná ako mimoriadne dôležitá téma aj z pohľadu Európskej únie (Domokos, G. 2009).

Petlák (1997) definuje vzdelávanie z časového hľadiska ako dlhodobú a nepretržitú inštitucionalizovanú vyučovaciu činnosť nielen učiteľov, ale aj lektorov, inštruktorov alebo ďalších osôb, ktoré pôsobia v pozícii vzdelávateľa v škole alebo v mimoškolskom výučbovom zariadení. Ich úlohou je pripraviť tých, ktorých učia, na ich pracovný a mimoškolský život.

Schavel (2011) poukazuje na potrebu pôsobenia kvalifikovaných odborníkov v sociálnej oblasti a na fakt, že samotní absolventi sociálnej práce často poukazujú na potrebu ďalšieho vzdelávania a špecializácie na činnosti, ktoré považujú za nevyhnutné pre svoje odborné kompetencie.

Zákon o celoživotnom vzdelávaní uvádza, že „celoživotné vzdelávanie sú všetky aktivity, ktoré sa uskutočňujú v priebehu života s cieľom zlepšiť vedomosti, zručnosti a schopnosti.“ Celoživotné vzdelávanie je základným princípom výchovy a vzdelávania, ktorý sa uplatňuje vo vzdelávacej sústave Slovenskej republiky a je tvorené:

- a) školským vzdelávaním, kde radíme vzdelávanie v materských školách, základných školách, gymnáziách, stredných odborných školách, konzervatóriách ako aj školách pre deti a žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami
- b) ďalším vzdelávaním, ktoré nadväzuje na stupeň vzdelania dosiahnutý v školskom vzdelávaní.

Výzvy pre sociálnu prácu v oblasti školského a ďalšieho vzdelávania

V prostredí škôl, ale aj v spoločnosti sa často stretávame so sociálnopatologickými javmi na školách, viditeľné sú rôzne druhy problémového správania sa, je badateľná potreba inklúzie marginalizovaných skupín, potreba práce so žiakmi, ktorí majú špeciálne výchovno vzdelávacie potreby. Sociálna práca musí reagovať aj na túto situáciu. Vzhľadom na novovzniknuté potreby je tu jasne badateľný priestor na zapojenie sociálnej práce, resp. sociálnych pracovníkov do procesu vzdelávania. Môžeme konštatovať, že sociálna práca ako súčasť školského vzdelávania je rozhodne perspektívnou oblasťou, ktorej je potrebné venovať náležitú pozornosť aj na Slovensku. Žiaľ, samotná realizácia sociálnej práce na školách je výrazne limitovaná neexistujúcou legislatívnou úpravou ako aj nedostatočným definovaním profilu absolventov študijných odborov a napríklad prekryvaním pojmov sociálna práca a sociálna pedagogika.

Občianske združenie PERSONA v rámci projektu „Etablovanie sociálnej práce v školských zariadeniach a zavádzanie programov osobnostno-sociálnej výchovy do škôl“ podporeného z Európskeho sociálneho fondu, prostredníctvom operačného programu Efektívna verejná správa odporúčalo zväziť tieto možnosti:

- zamerať vysokoškolské vzdelávacie programy zamerané na školskú sociálnu prácu a začleniť predmet „Školská sociálna práca“ do vysokoškolských študijných programov
- zaradiť školskú sociálnu prácu medzi špecializovanú odbornú činnosť podľa § 2 ods. 2 zákona č. 219/2014 Z.z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, na výkon ktorej bude potrebné splnenie osobitného kvalifikačného predpokladu
- systematické celoživotne vzdelávať sociálnych pracovníkov v školstve a priebežne rozširovať ich odborné vedomosti a zručnosti
- vykonávať pravidelnú supervíziu školských sociálnych pracovníkov
- implementovať informácií z oblasti školskej sociálnej práce do vysokoškolských vzdelávacích programov pedagogických a odborných zamestnancov, ktorí pôsobia priamo na školách – pedagóg, špeciálnych liečebný a sociálny pedagóg, psychológ, logopéd, asistent učiteľa pre žiakov)

Zákon o celoživotnom vzdelávaní definuje aj aj ďalšie vzdelávanie ako „vzdelávanie vo vzdelávacích inštitúciách ďalšieho vzdelávania nadväzujúce na školské vzdelávanie alebo iné vzdelávanie, ktoré nadväzuje na školské vzdelávanie. Ďalšie vzdelávanie umožňuje získať čiastočnú kvalifikáciu alebo úplnú kvalifikáciu alebo doplniť, obnoviť, rozšíriť alebo prehĺbiť si kvalifikáciu nadobudnutú v školskom vzdelávaní, alebo uspokojiť záujmy a získať spôsobilosť zapájať sa do života občianskej spoločnosti. Úspešným absolvovaním ďalšieho vzdelávania nemožno získať stupeň vzdelania.“

Ďalšie vzdelávanie definuje zákon o celoživotnom vzdelávaní ako:

- a) ďalšie odborné vzdelávanie v akreditovanom vzdelávacom programe, ktorý vedie k doplneniu, obnoveniu, rozšíreniu alebo prehĺbeniu kvalifikácie potrebnej na výkon odbornej činnosti,
- b) rekvalifikačné vzdelávanie v akreditovanom vzdelávacom programe, ktorý vedie k získaniu čiastočnej kvalifikácie alebo k získaniu úplnej kvalifikácie – odbornej spôsobilosti

pre jednu alebo viac pracovných činností v inom povolání ako v tom, pre ktoré fyzická osoba získala kvalifikáciu prostredníctvom školského vzdelávania,

c) kontinuálne vzdelávanie vo vzdelávacích programoch, ktorým si účastník ďalšieho vzdelávania dopĺňa, rozširuje, prehľbuje alebo obnovuje kvalifikáciu ako predpoklad na výkon odbornej činnosti

d) záujmové vzdelávanie, občianske vzdelávanie, vzdelávanie seniorov a iné vzdelávanie, ktorým účastník ďalšieho vzdelávania uspokojuje svoje záujmy, zapája sa do života občianskej spoločnosti a všeobecne rozvíja svoju osobnosť.

Schavel (2011) vidí príležitosti a potrebu ďalšieho vzdelávania sociálnych pracovníkov prostredníctvom špecializovaných akreditovaných vzdelávacích aktivít, ktoré by tvorili odborníci z praxe a skúsení pedagógovia. Ďalšie vzdelávanie sa môže stať nástrojom skvalitnenia profesionálnych kompetencií a lepšieho uplatnenia sa na trhu práce. Dôležitou skupinou pre ďalšie vzdelávania v sociálnej práci môžu byť absolventi I. alebo II. stupňa v príbuzných študijných odboroch, ktorí síce vykonávajú sociálnu prácu, ale zároveň nie sú absolventmi tohto študijného odboru. Jedná sa najmä o špeciálnych a liečebných pedagógov, ktorí pôsobia v zariadeniach sociálnych služieb, a majú v týchto typoch inštitúcií dlhoročnú prax. S efektívneho využitia ďalšieho vzdelávania by mohli profitovať organizácie štátnej správy, samosprávy, mimovládnych organizácií, ktoré pôsobia v sociálnej oblasti. V neposlednom rade je dôležité vytvoriť motivujúce finančné podmienky pre tých, ktorí využívajú možnosti vzdelávania. Pre nastavenie efektívneho systému ďalšieho vzdelávania je dôležité zainteresovať kľúčových aktérov, okrem odborníkov z Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny aj akademickú obec a skúsených odborníkov z praxe. Ten istý autor poukazuje aj na potrebu ďalšieho vzdelávania ako súčasť celoživotného vzdelávania so zameraním na prehľbovanie vedomostí v rôznych oblastiach. V oblasti poradenskej činnosti pri práci s klientom, vzdelávanie pri nedostatku manažérskych zručností alebo v oblasti riadenia sociálnych subjektov. Dôležité je aj vzdelávanie sa v špecifických problémoch, ktoré sú súčasťou oblasti sociálnych služieb, sociálnoprávnej ochrany. Nemenej dôležitá je aj oblasť vzdelávania sociálnej práce s konkrétnymi cieľovými skupinami – sociálna práca s drogovými závislými, oblasť sociálno-patologických javov, práca nezamestnanými, rodinami, ktoré majú ekonomické problémy, ťažko zdravotne postihnutými, seniormi, chorými a umierajúcimi, azyľantmi, marginalizovanými skupinami atď.

ZÁVER

Zmeny, ktorým podlieha spoločnosť sú zrejmé, mení sa znalostná spoločnosť, je tu badateľný vplyv novej priemyselnej revolúcie. Tu logicky vyvstáva mnoho otázok a výziev, ktoré tieto neustále napredujúce zmeny so sebou prinášajú. So zmenami sa spomína hroziace riziko nezamestnanosti, možné narastajúce nerovnosti, ovplyvňovanie vzťahov v rodinách, meniace sa potreby v oblasti ľudských zdrojov. Stretávame sa s potrebou prehodnotenia koncepcie celoživotného vzdelávania, vhodne nastaveného systému ďalšieho vzdelávania, rekvalifikácií, ktorý bude reagovať na požiadavky trhu práce. Za všetkými týmito výrazmi, ale, predsa len stojí človek. Jeho potreba realizácie, obavy, nutnosť prispôsobenia sa meniacim okolnostiam. Práve človek je v ťažkej a meniacej sa dobe výzvou pre sociálnu prácu. V kontexte masívnych zmien je bude profesionálna pomoc zo strany ľudí pôsobiacich v oblasti sociálnej práce mimoriadne žiadaná a potrebná. Dobrou správou je, že napríklad nové technologické a digitálne možnosti, ktoré ponúka meniacia sa doba môžu byť pozitívne využité a implementované aj v oblasti sociálnej práce. Prináša to samozrejme so sebou aj mnohé otázky, ktoré bude potrebné zodpovedať a vyriešiť. Bude potrebné budovať dostatočné odborné kapacity a s tým súvisí potreba prispôsobenia vzdelávania sociálnych pracovníkov, študentov sociálnej práce a ako aj zástupcov iných pomáhajúcich profesií. Práve celoživotné vzdelávanie môže byť jedným z kľúčových nástrojov prispôsobenia sa sociálnej práce meniacej sa dobe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DOMOKOS, G. 2009. *The role of national languages in the rise of national identity in Europe* In: Pázmáneum to blindern : contributions to regional and cultural studies : Central Europe and Scandinavia. - Piliscaba : Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Humanities, 2009. - S. 15-21. ISBN 978-963-9206-76-2
- EGAN, G. (2007). *The skilled helper: a problem management and opportunity development approach to helping*. Belmont, ca: thomson higher education., 2007. 404 p. ISBN 978-0534367312
- KOZOŇ, Antonín a kol. 2013. *Etické otázky socializácie sociálnej práce a príbuzných vedných disciplín*. Trenčín : SpoSoIntE, 2013. 474 s. ISBN 978-80-89533-10-7
- MATOUŠEK, O. et al. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

MICHALÍK, Jan. 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha : Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

MUSILOVÁ, Eva a Monika MAČKINOVÁ. Persuázia a pomáhajúce profesie: Persuasion and helping professions. *Ošetrovateľský obzor: odborný časopis Ministerstva zdravotníctva SR a Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave*. Bratislava: HERBA, 2010, 7(4-5), 94-97. ISSN 1336-5606.

LACA, S. – SCHAVEL, M. 2011. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie "Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci"*, Piešťany, 19. - 20. október 2011. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2011. ISBN 978-80-8132-018-7

PETLÁK, E. 1997. *Všeobecná didaktika*. In Bratislava: Iris. ISBN 80-88778-49-2

SCHAVEL, M. 2011. *Vzdelávanie v sociálnej práci a perspektívy v ďalšom vzdelávaní sociálnych pracovníkov*. In Prohuman, 2011. [cit. 2018-03-22]. Dostupné na internete: ISSN 1338-1415

STRIEŽENEC, Š. *Úvod do sociálnej práce*. 2. vydanie. Trnava: TRIPSOFT, 2001, ISBN 80-968294-6-7.

Celoživotné vzdelávanie. OZ PERSONA. [online]. Dostupné na:

<http://coolschool.ozpersona.sk/socialna-praca-v-skolstve/celozivotne-vzdelavanie/>

Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 108/2006 Sb. - Zákon o sociálnych službách

Zákon č. 568/2009 Z. z. - Zákon o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontakt

Mgr. Peter **WEISS**

doc. Mgr. Martin **MURÁNSKY**, PhD.

Katedra sociálnej práce Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave